

LEGÉNYEGYLET A bajmoki katolikus egyletek történetéből

MOJZES ANTAL

BEVEZETŐ

Bajmok jobbára falu volt, a földesura pedig Szabadka, Bajmok pusztá. A terepet ingoványos, rét és nád borította. A nádas terület jó búvóhelyül szolgált a rablóknak, zsványoknak. A hatalomnak ez ellen fel kellett venniük a harcot, a vidéket meg kellett tisztítani a pusztán élő tanyasiakat veszélyeztető zsvány támadásoktól. A katonaszállítást is biztosítani kellett Zombor és Szeged között. Ebben az időben az útvonal Zombor, Csonoplya, Bajmok, Szabadka, Ludas és Szeged mentén húzódott. A könnyebb katonaszállítás miatt két pusztát kellett betelepíteni, Bajmokat és Ludast.

Bajmokon 1771-ben királyi rendelettel el is kezdődtek a munkálatok. 1771. december 24-ére fejeződtek be, a földesúr jóvoltából, köztük az első középület, a Becsali Csárda vendéglő.

Bajmok, mint falu, 1785-től számít betelepítettnek. 1793-ban a megyéhez csatolták, és ezzel a település elkezdte mindennapjait élni.

A hitélet az itt élő tanyasiak részére az újraterelítés előtt kezdődött. A faluvá alakítást követően a városból jártak ki istentisztelet megszervezésére a szabadkai ferences rendi szerzetesek. A fennmaradt dokumentumok katolikus plébániát már 1770-től említene. A bajmoki hívek részére 1772-ben építettek kápolnát. Templom 1778-ban épült vert falból.

A bajmoki plébánia alapítása 1780-ban volt, anyakönyvet 1782-től vezetnek.

Később, 1817 és 1821 között épült templom. Ezt Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános 1906 és 1907 között alakíttatta át, mely munkálatok során megfordította az imaházat. A templom akkor nyerte el mai formáját. Ma a templomban tartanak istentiszteletet magyar és horvát nyelven, valamint karácsonykor, húsvétkor, pünkösd ünnepén és a bajmoki búcsú napján német nyelven.

1. kép: Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános.
Bajmokon teljesített szolgálatot 1906 és 1944 között.

BAJMOK LAKOSAINAK SZÁMA ÉS VALLÁSI MEGOSZLÁSA

Bajmok újratelepítésének napjaitól többnemzetiségű volt. A trianoni békeszerződés megkötéséig (1920. június 4.) a lakosságot magyarok, horvátok, bunyevácok, németek és zsidók képezték. Nagyobb változás a nemzetiségi összetételben csak ezután következett be, ugyanis az országhatár megvonása előtt az ún. bajai háromszögből érkeztek optánsok, főleg szerbek és a katymári határból menekült bunyevácok (izbeglicak), majd 1922-ben az I. világháború szaloniki frontjának szerb önkéntesei (dobrovoljacok). A településen ezzel mind a nemzetiségi, mind a vallási összetétel megbomlott.

Az 1921-es népszámlálás adatai szerint Bajmoknak összesen 8733 lakosa volt, melyből 4197 magyar, 2299 horvát és bunyevác, 20 szerb, 2180 német, 37 pedig egyéb. A vallási megoszlás szerint a település lakói közül 8500 római és görög katolikus, 20 görögkeleti, 10 lutheránus, 32 kálvinista, 115 zsidó, és 56 egyéb vallású.

Az 1931-es népszámlálás adatai szerint lakosság már 11 319 főből állt, közülük 4595-en vallották magukat jugoszlávnak, 4276-an magyarnak, 2377-en németnek, 16-an oroszoknak, 76-an zsidónak, valamint 1-1 cseh, roma nemzetiségű és francia élt a településen. Vallási megoszlás szerint a lakosság 9973 római katolikus, 1085 görögkeleti (pravoszláv), 131 zsidó, 4 muzulmán, 29 lutheránus, 26 kálvinista, 14 baptista, valamint 58 nazarénus vallását számlálta.

A dolgozat további részében, Bajmok betelepítése, a vallási közösség bemutatása, a lakosság létszámának, nemzetiségi összetételének és vallási megoszlásának leírását követően áttérek a keresztyén egyletek bemutatására.

A BAJMOKI MAGYAR KERESZTES EGYLET

Bajmok nagy hagyományra tekinthet vissza a közművelődés terén elért tevékenységével, az első műsoros estet 1894. december 31-én tartották meg a településen. Ezt követően a bajmoki tanítók műsoros estet rendeztek 1895. április 3-án. A feltárt ismeretek alapján az első színmű bemutatására 1899-ben került sor, mely Csepreghy Ferenc *Sárga csikó* című népszínműve volt.

Ezt követően sorban következtek a műkedvelő előadások és rendezvények. A sorozatot az I. világháború és az azt követő trianoni békeszerződés törte derékba, amely nagy hatással bírt a műkedvelő, színjátszást és a közművelődést előnyben részesítő falusi életre.

Az újrakezdésben részt vett számos tapasztalt műkedvelő és a színművek rendezője, akik vállalták a felmerülő munkákat. Köztük volt Licht Sándor kereskedő, rendező is.

Miután az egyesületek rendezték soraikat, új szervezetek jöttek létre, melyekben elindult a műkedvelés. A régi egyesületek voltak: a Bajmoki Atlétikai Klub, vagyis a sportolók szervezete; az Iparos Egyesület; a Bajmoki Községi Könyvtár. Az újak közül említhető: a Kereskedők és Iparosok Egyesülete; a LOYD; a bajmoki Cserkészegylet 1928-ban jött létre, de ide sorolható a Sokol Testnevelési Egyesület is. Ezen szervezetek valamennyien foglalkoztak magyar szerveződésű és tartalmú rendezvényekkel. Idővel a sor tovább bővült, a magyar rendezvényeknek új tartalmat adott a Magyar Keresztes Leányegylet és a bajmoki Magyar Keresztes Legényegylet.

Itt kell megjegyeznem, hogy a 20. század elején Budapesten már létezett a Magyar Katolikus Leányegylet Országos Szövetsége, mely több tízezer taggal bírt. Ugyanabban az időben alakult meg Pécsen a Magyar Keresztes Legények Egyesületének Szövetsége, szintén több tízezer taggal. Ezeknek a szervezeteknek a tevékenységét és munkájukat áthatotta a keresztyén vallású szellemiség, melyet jól illusztrál, hogy a fennmaradt írásokban szerepel a rájuk vonatkozó, hathavonta esedékes gyónás kötelessége.

Vidékünkön a katolikus egyletek a magyar kultúregyesületek keretében alakultak meg. A szabadkai Népkörben magas színvonalon ápolták a magyar színjátszást. A szabadkai Népkör maga köré toborozott mindent, amely magyar volt. Esernyőszervezete volt a magyar művelődési tevékenységnek. Innen tudjuk, hogy a Katolikus Legényegyletet 1920-ra, a Katolikus Leányegyletet pedig 1923-ra vezethető vissza.

Más nagyobb vajdasági városokban is hasonló volt a helyzet. Bajmokon is a vallásos polgárok körében ért meg a helyzet a Magyar Katolikus Egylet megalkotására. A tagok számára fontos volt, hogy a római katolikus vallásosság mellett a magyar nemzethez tartoztak, amelyen nemzeti öntudatukat, nemzeti érzelmeket, gondolkodásmódjukat meghatározta, és szerették volna, ha kifejthetik ezt. Mindezt másokkal szembeni versengés, illetve mások nemzeti tudatának megsértése nélkül tették. Elkövették mindent, hogy a súrlódásokat elkerüljék más nemzetiségekkel.

A település Katolikus Egyletének megalakulásához szükség volt a helyi pap kezdeményezésére, azonban ezt a megyés püspöknek jóvá kellett hagyni, és csak ezt követően nyilvánították megalakultnak a keresztes egyletet.

2. kép: A Bajmoki Magyar Keresztes Egylet vezetőségi tagjai, 1940.
Az első sorban az egylet legény-, a második sorban a leánytagok láthatóak.

3. kép: Bajmoki Katolikus Legényegylet.

Készült: Lutz József vendéglős kapubejáratánál.

A fénykép a legényegylet megalakulását örökíti meg 1935. október 27-én.
Középen Főtisztelendő Letch Imre káplán, tőle balra Lukács Simon elnök.

4. kép: Bajmoki Katolikus Leányegylet.

Készült: 1934-ben Lutz József vendéglője udvarában, a kapubejáratnál.

Középen Főtisztelendő Letch Imre káplán látható,
tőle jobbra Herczeg Ilona, Ilon nena elnök szerepel.

BAJMOK SZERVEZETI ALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A Bajmoki Római Katolikus Szent Péter és Pál Apostolok Hitközség területén több katolikus egyesület is működött. A Magyar Katolikus Leányegylet 1934-es megalakulásától a rendszer változásáig, 1944-ig folytatott szervezői tevékenységet. Ezen tíz év alatt lelkes szolgálatot teljesítettek Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános, pápai kamarai esperessel, aki a településen 1906-tól 1944-ig teljesített papi szolgálatot.

Hegedűs Lénárd Szabadkán született 1871-ben. Bajmokra 1906-ban került. A bajmoki templom bővítésén, megfordításán és belső rendezésén ért el utolérhetetlen eredményt a közösség szemében. Anyanyelvi szinten beszélt a magyar, a német és a horvát nyelvet. Mind a három keresztes egyesület egyformán támogatta, a település magyar embere volt.

A magyar közigazgatás idején, 1941 és 1944 között a szlávok megfenyegették, mondván, ha a partizánok bejönnek, a plébánost elevenen nyúzzák meg. A plébános az írásos fenyegetést komolyan fontolóra vette, valamint a fenyegetést be is váltották volna, így 1944 tavaszán önkéntes véget ért életének.

A bajmoki hitközség plébánosai: Ft. Breitenbach Péter (1932–1933), Ft. Letch Miklós (1932–1935), Ft. Hruliani András (1933–1935), Ft. Novotny József (1935–1941), Ft. Kandler Mihály (1938–1944), Ft. Boja Mihály (1939–1940), Ft. Pasity József (1941–1944), Ft. Schaub György (1943–1944), Ft. Benes János (Ivan) (1943–1945).

A bajmoki Magyar Katolikus Egyesület két csoportból állt, a Magyar Katolikus Leányegyletből és a Magyar Katolikus Legényegyletből. A leányegylet 1934-ben alakult, vezetője Herczeg Ilona, Ilon nena volt. A legényegylet 1935. október 27-én Lukács Simon csoportvezetésével, de később elnökök voltak Romoda Károly, Cindel Simon és Svraka Antal is. A leány- és legényegylet tagjai bizonyos rendezvényeket együtt tartottak, hiszen szakcsoportjaik is így alakultak meg, de sok alkalmat külön-külön szerveztek meg.

A tíz év alatt a bajmoki Magyar Katolikus Egyesület elnöke, Herczeg Ilona, Ilon nena volt, aki tanítói képesítéssel rendelkezett. Ilon nena 1900-ban született Bajmokon, a tanítóképzőt Kalocsán fejezte be, de földbirtokának javadalmából élt, sohasem dolgozott választott életpályáján, sohasem volt munkaviszonyban. Életét az ifjúság nevelésének szentelte, öntevékenyen dolgozott.

A helyiek egyszerűen Ilon nenának hívták, a Bajmoki Magyar Katolikus Egyesületben utolérhetetlen, páratlan és pórtolhatatlan tevékenységet fejtett ki a vallásosság, a magyar fiatalság, a magyar nemzeti érzelmek nevelése és az összetartozás megőrzése érdekében. A szovjet egységek és a jugoszláv partizánok bevonulásával a partizánok letartóztatták, és minden emberi méltóság kikerülésével a legszörnyűbb módon,

5. kép: A bajmoki Szent Péter és Pál római katolikus plébániatemplom hitközségi eljárásága, 1940 körül.

Bal oldalon a templom, melynek építése 1817-ben kezdődött. Jobb oldalán a főoltár.

Középen a plébánosok, felül Főtisztelendő Hegedüs Lénárd esperes plébános, alatta jobbról balra: Nobotny József és Kandler Mihály káplánok. Hitközségi képviselők,

első sor: Czindel Lajos, Beslic Pajo, Beslic Joso (szindikus), Svoboda Antal (világi elnök),

Mandic Matija (startiatelji), Sedlak Pál (pénztáros), Richter Mathias;

második sor: Kunzer Péter, Nuspl Johan, Anisic Sime, Topolák István (kántor),

Herczeg János, Budanovic Jopcinski (blagajnk), Bagi János;

harmadik sor: Vuko Vic Remije, Vischer Johan, Döübre Mátyás, Romoda Lajos, Zetl Franz.

embertelenül megkínozták, majd 1944. november 2-án kivégezték. Ő a bajmoki magyarság mártírja, hiszen életét áldozta fel a magyarságért. Tudta, hogy a partizánok bevonulásával kivégzik, mégis itt maradt és vállalta a szörnyű mártírhalált.

A Vörös Hadsereg bevonulására 1944. október 19-én került sor, a következő napon a helyi partizánok foglalták el a falut. Ezt követően a községházára terelték a magyar közigazgatás alatt tevékenykedő személyeket, eljárásokat és alkalmazottakat. Herczeg Ilonát, a Bajmoki Magyar Keresztes Egylet elnökét az első nap az Országzászlón olvasható szöveg kalapáccsal, vésővel, baltával és csákánnyal való kiütésével kínozták. A következő napokban érkezett meg Bajmokra a két partizánosztag, amelynek feladata volt kivégezni az ártatlan magyar embereket, akik között Ilona is volt, akit az első napon letartóztatottak. Két kiskorú bajmoki partizán, a helyi népőrség tagjai voltak vele, akik megbízásuk szerint a községháza folyosóján ütötték-verték, csúfot űztek belőle. Egy alkalommal a községháza folyosóján, az ügyüket-bajukat intéző polgárok szeme láttára az egyik kiskorú partizán a fülénél fogva térden csúszva húzta, míg mások korbáccsal ütlegelve arra kényszerítették, ismételve mondja: *„Hiszek egy hazában, hiszek egy Isten igazságában, hiszek nagy Magyarország feltámadásában”*, majd ezen nevetgéltek és jót mulattak.

November 3-án 30 ártatlan magyar embert, közöttük Herczeg Ilonát székéren kivitték a szabadkai vesztőhelyre, a zentai úti temetőbe. Amikor a Kaponyai emlékoszlophoz értek, Herczeg Ilonát leszállították a székéről és ütlegelték, majd arra kényszeríttek, kiabálva, hogy a rónán hallani lehessen, mondja el Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című versének első két sorát: *„Talpra magyar, hí a haza./ Itt az idő, most vagy soha.”* Miután a partizánkíséret a kínzásokban és megalázásokban kiélte magát, Herczeg Ilonát kivégezték. A partizán őrség egyik tagja szerint ezen a helyen lett elhantolva is.

Mint magyar asszony, a Bajmoki Magyar Keresztes Egylet elnöke menekülhetett volna, de nem tette, nem volt miért. Tudta, hogy magyarságáért a partizánok megölhetik, de a nemzeti hovatartozáshoz vagy kinyilvánításhoz tevékenykednie a demokratikus világban nem volt bűn. Herczeg Ilonát büntetlenül végezték ki. Helytörténész megítélése szerint Bajmok Ilonáé a magyar nemzet asszonya, a hon leánya, a nemzet mártírja volt. Szükséges, hogy a bajmoki magyarság és a demokratikus érzelmű lakosság méltón emlékezzen rá.

Vádlói bűnként róhatták fel ünnepeken való díszmagyar mentében történt megjelenését, de a fentebb említett verseket is ő szavalta ezeken az alkalmakon. Kalocsán, 1943 nyarán tanfolyamon vett részt. Volt szláv pap a paplakon, aki megfigyelte minden cselekedetét. Véltetően emiatt történt, hogy 1944. november 2-án szörnyű módon kivégezték.

Mint tudjuk, a katolikus egyletek megalakítását a helyi plébánosnak kellett kezdeményeznie, amely javaslatot a mindenkori püspök hagyta jóvá. Bajmokon

a kezdeményező az érdeklődőket támogató, Főtisztelendő Letch Imre káplán volt, de a kezdeményezéshez hozzájárult Hegedűs Lénárd esperes plébános is.

Miután a javaslat megszületett, jóvá kellett hagyni az akkori főpap Lajco Budanovic (Budánovics Lajos) megyéspüspöknek, aki bajmoki származású volt. A püspökhöz, egybehangzó kijelentés alapján a kezdeményezők bizottsága járult az engedély elnyerése érdekében. A bizottság tagjai voltak: Herczeg Ilona, Skobrák Lala, Skobrák Vereonka, Cndel Piroska és Simon Klári. Ők 1974 júniusában kiadott jelentésem szerint előadták javaslatukat a püspöknek, aki egyetértett a keresztyén egylet megalakításával, a következő megjegyzést téve: *„Ti magyarok ismét emelitek a fejeteket!”* – A bizottság a megjegyzést szó nélkül hagyta, és dolguk elvégzésével, eredményesen tértek haza. (Lajco Budanovic – Budánovics Lajos – megyéspüspök Bajmokon született 1874-ben. Megyéspüspök 1927-ben lett, 1958-ban halt meg.)

Bajmokon teljesített szolgálatot Főtisztelendő Kandler Mihály káplán. A bajmoki fiatalok közkedvelt, kedvenc nevű, *„Kandli”* papja volt. Csonoplyán született 1912. december 17-én. A háborús években üldözte az SS-parancsnokság. Bajmokról 1944-ben mentették ki Kalocsára, 1975. március 26-án hunyt el.

A Bajmoki Magyar Keresztes Egylet tevékenységének nagy részét megalakulásától Lutz József vendéglőjében végezték. Itt tartották az összejöveteleket, a szakköri munkákat, a próbákat. A Lutz József-féle vendéglő épülete ma is áll a helyi piactérre vezető úton. Az épületben a család részére tágas lakás volt fenntartva, továbbá a vendégek számára söntés és ivó kapott helyet. Volt egy hatalmas bálterem is, amelyet harmonikafallal lehetett kettéválasztani. Az egész épület alatt végig pince húzódott. A belső részen egy hatalmas udvar volt, melynek szélén egy nagy jószágistálló állt.

A Bajmoki Magyar Kultúregyesület 1939-ben közadományból megvásárolta a Cár Dusan utca 21-es számú lakóépületet. Ettől kezdve a Bajmoki Magyar Keresztes Egylet is itt végezte tevékenységét, előadásait és a szakköri munkákat egyaránt.

A Magyar Keresztes Egylet leánycsoportja főleg a *„női munka”* tudnivalóival foglalatzkodott, pl. varrás, kötés, horgolás, hímzés, befőtt eltevésének tudnivalói stb. Miközben a legénycsoport ún. *„férfimunkával”* ismerkedett meg, amely főleg a földművelésre, állattenyésztésre és a ház körüli munkára vonatkozott. Dicséretes volt ez a munka is, a legényeket munkára nevelte. Ebből ered, hogy a magyar közigazgatás idején, 1941 és 1944 között, amikor megszervezték a földművesek részére az ezüstkalászos és aranykalászos mezőgazdasági tanfolyamot, a legények tömegesen jelentkeztek. Munkabírásuk végig példás és jó mezőgazdasági termelők voltak.

A leány- és legényegylet mellett volt gyermekcsoport, mely a Szívgyárda nevet viselte. A csoportnak társas összejevetelei voltak, továbbá gyermekjátékokkal foglalkoztatták az érdeklődőket, verselni tanultak, egyfelvonásos színdarabokat tanultak meg (ők vitték színre többek között a *Csókos regiment* című színművet).

Az 1930/31-es tanévből származó adat szerint a bajmoki iskolának 1551 tanulója volt. A diákok 25 tagozatba voltak beosztva, melyből 16 tagozat szerb–horvát nyelvű, 6 magyar nyelvű és 3 német nyelvű volt. A magyar tagozatokat tanították: Romoda Lajos, Berényi Antal, Csörfföly Mihály, Hauk József, Ingrund Emil, Szabó Janka. A német tagozattal dolgozott: Preischl Ferenc, Frazon Ferenc, Ocskó Mária.

A lakosság számaránya és nemzetiségi összetétele 1931-ben valóban összesen 11 319 főt számlált, melyből 4595 jugoszláv, 4276 magyar, 2347 német, 18 orosz, 76 zsidó, 7 cseh, 16 roma származású, és 1 francia nemzetiségű. A település vallás szerinti megoszlása szerint: 9972 római katolikus, 1085 pravoszláv, 131 zsidó, 4 muzulmán, 4, 28 lutheránus, 26 kálvinista, 14 baptista, és 58 nazarénus.

SZAKKÖRÖK ÉS VEZETŐK

Dr. Hajnal Lajos közgazdász, a számtani alapismeretek és gazdasági számtani műveletek számítását plántálta el a fiatalokba. Hauk József tanító a magyar nyelv-tani ismeretek oktatását, a nemzeti történelem ismertetését végezte. Olvasási és írási tanfolyamot szervezett. Ingrund Emilné a magyaros népi minták motívumainak ismerője és művelője, valamint oktatója volt. Szloboda Ica orvos a gyerek kedvenc mesemondójának hírében állt, gyakran mesélt magyaros élményeket. Simon Klári, Skobrák Verona, Ormos Jóska, Skobrák Lala és Ispánovics Lajos műkedvelők Árpádfy Gyula rendezővel figyelemre méltó munkát végeztek. Ingrund Emil tanító, énekkarvezető kórusdalok tanításából vette ki részét. Toplák István kántor az egyházi és kórus dalok tanítója volt.

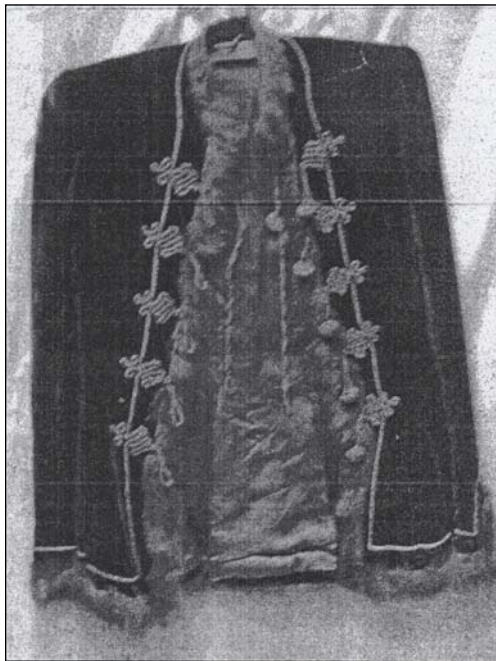
A jól működő és tartalmas szakköröknek köszönhető, hogy a mai napig fennmaradtak a hímzés, kötés, horgolás, drukkolás (kézműves technika) szokásai. A szakkörök tették lehetővé, hogy mintegy húsz évvel ezelőtt, a kilencvenes évek közepén, a még akkor élő asszonyok mintázásával és segítségével készült el a bajmoki asszonyok által viselt helyi népviselet. Az elkészült népviseletek ma is a Bajmoki Dózsa György Magyar Művelődési Központ tulajdonában őrződnek.

A régi időkben főként a legényegylet tagjai vállalták magukra a kirándulások szervezését. Élvezetesek voltak a Bácsérhez (Krivaja patakhoz), az ún. „Sandi” szálaláshoz tett kirándulások. Azonban feledhetetlen élményben volt részük mindazoknak, akik pünkösdi majálison részt vettek, amelyen néha 300 fiatal is jelen volt. A szervezők legtöbbször: Romoda Károly, Lukács Simon, Cindel Simon, Svraka Antal és mások voltak.

Nagyobb előadások, melyeket Főtisztelendő Letch Imre káplán és Herczeg Ilona, Ilon nena rendeztek: *In nomine Patris* – Péity János és Kochut Pál főszereplésével, valamint az akkor nyolcéves Romoda Tibor, és a négyéves Kollár Laci közreműködésével. a *Jairus leánya* – szereplői voltak: Simon Klári, Czindel Elek, Ivánovits Lajos és Gyurák Elek. Az *Iglói diákok* színműben nagyobb szerepekben voltak: Kirchenmayer István, Gyurák Elek és Svraka Antal. Látványos volt a *Mexikói hősök* című színmű, főszereplői Gyurcsik Kató és a hatéves Pösze. A *Betlehemi Bakter* színmű szereplői Gyurák Elek és Balázs Károly voltak. Az előadások Árpádfy Gyula hivatalnok rendezésében kerültek színre. A *Szuha* színműben a karaktereket Árpádfy Gyula, Kiss Bözsi és Ivánovits Lajos alakításával tolmácsolták. A *Huszárkisasszony* színmű szereplői voltak: Milkovits Klári, Kollár Bözsi, Molnár Terus, Nagy László, Kochuth Pál és Kirchenmayer István. A *Gyurkovits Lányok* színmű játékában részt vettek: Kollár Bözsi és Kirchenmayer István nyújtottak. Játékukkal az előadás kimagasló sikert hozott. Végül a *Koldus Kisasszony*, mely dr. Hajnal Lajos rendezésében és Ingrund Enmil énektanításával jelentett élvezetes műsort. A főszerepeket Péity Panni, Kovács Irén, Romics Bözsai, Ormos József, Gyurák Elek és Novits Gábor játszották. Ezeken kívül sok vegyes műsoros estét, irodalmi estét, nótáestet, nagyobb ünnepnapokon alkalmi ünnepélyeket, pl. Anyák napját és különböző házi ünnepélyeket rendeztek. Részben gyermekek szerepeltetésével, Árpádfy Gyula rendezésében mutatták be a *Csókos regiment* című színművet, továbbá Herczeg Ilona, Szloboda Ica és Simon Klári rendezésében került színpadra számos egyfelvonásos színmű.

Herczeg Ilona maga is aktív volt. Nem csak versmondásra tanította a gyerekeket, maga is verselt, részt vett a nemzet ünnepein szavalatokkal, mely alkalmakkor díszmagyarban jelent meg. Földbirtokosként lehetősége volt díszmagyar mentét vásárolni. A magyar közigazgatás idején, 1941 és 1944 között többször tartózkodott Kalocsán az érsekmegye székhelyén. 1943-ban többhetes tanfolyamon vett részt. Ennek ideje alatt levelezett agg apjával és Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébánossal is, melyből fenn is maradt egy levelezőlap.

Minden dicséret azért az önzetlen munkáért, amelyet a bajmoki magyarság érdekében tett a helyi Magyar Katolikus Egylet keretein belül. Tudatos munka volt, amelyet végeztek. Felmérték a magyarság helyzetét Jugoszláviában, és felismerték, hogy a magyarságot és a fiatalokat össze kellett tartani, és elplántálni bennük a magyar nemzeti érzelmeket. Ezt megértették az értelmiségiek és a fiatalok. Így is cselekedtek: ünnepelve, magyar nyelven szórakoztatták a magyar közönséget, azonban minden előadás előtt elsőként elénekelték a szerb himnusz, melyből nem csináltak kérdést, csak a nemzet érdekében dolgoztak. Mellettük a bajmoki papoknak és a római katolikus Szent Péter és Pál egyházközség elöljáróságának is elismerés jár a katolikus egyletek hathatós támogatásáért, és olykor-olykor annak eredményes munkájában való részvételéért.

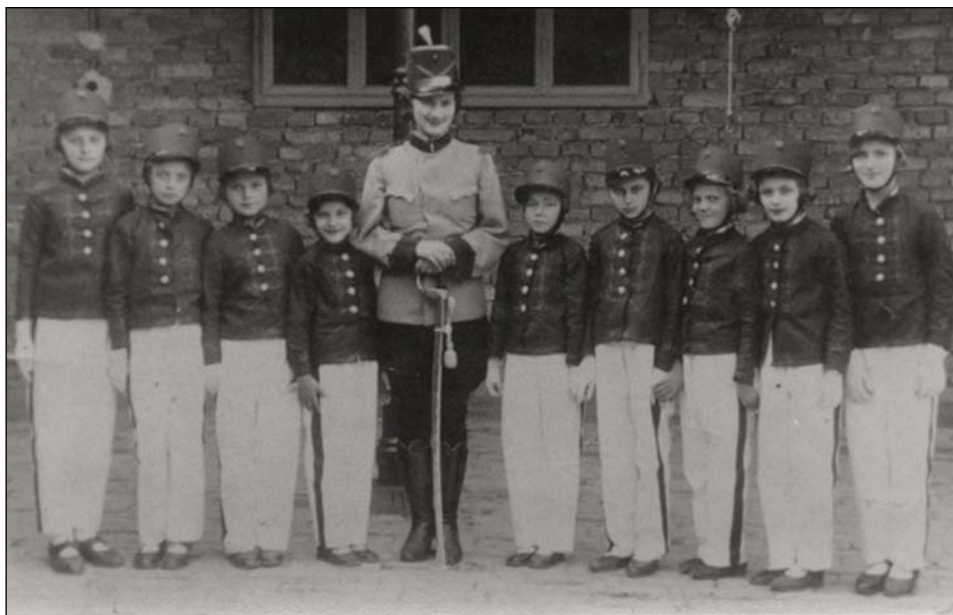
6. kép: Herczeg Ilona, a bajmoki Magyar Keresztes Egylet elnökének díszmagyar mentéje

7. kép: A Bajmoki Magyar Keresztes Egylet pünkösdi ünnepsége

8. kép: A Bajmoki Magyar Keresztes Egylet pünkösdi, majálisi rendezvénye, melyen a legények és a leányok nagy számban vettek részt

9. kép: A gyermekcsoportot tagjai színre vitték a Csókos regiment című színdarabot Árpádfy Gyula rendezésében

10. kép: A leányegylet tagjai a konyhaművészetben a mindennapi ételkészítés fortélyait sajátítják el

A HORVÁT KERESZTES EGYLET

A bajmoki Horvát Keresztes Egylet valamikor 1937-ben alakult meg. Eleinte csak leányegyesülete volt. Kezdeményezői a bajmoki krizaricák, akik magukat keresztes asszonyoknak nevezték. Később alakult meg a keresztes legényegylet, majd ezt követte a gyermekcsoport is. A bajmoki horvátok igen vallásos polgárok voltak, és a római katolikus vallási közösséghez tartoztak. Hit és vallási erkölcs normái között éltek.

A bajmoki Horvát Keresztes Leányegyletet valamikor 1939-ben alakult, mint Udruzenje Katoličkih Zena (Katolikus Asszonyok Egyesülete). A szabadkai testvéregyesület kezdeményezésére és a bajmoki Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános hathatós támogatásával, valamint az egyházközség elöljáróságának egyetértésében. Azonban, mint láttuk, a bajmoki krizaricáknak rég óhajtott vágya volt az egyesület megalakítása.

A leányegyletre jellemző volt, hogy a szentmiséikre az egylet székházából felsorakozva mentek a templomba, a horvát misére. Ezzel is tanúbizonyságot tettek a valláshoz való ragaszkodásukról. Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános egyformán szívügyének tartotta a minden nemzethez tartozó vallásgyakorlást és annak támogatását, a horvát nemzetiségét is. Történt, hogy a magyar keresztes egyletnek volt otthona, a horvátoknak is szükségük volt épületre gyülekezésükhöz és működésükhöz, melyben messzemenő támogatást megkaptak az esperes plébánostól.

11. kép: A Bajmoki Horvát Keresztes Egylet legény-, leány- és gyermekcsoportjának tagjai.
A fotó a *Danica*-naptár 1940-es számából való.

A bajmoki horvát egylethez tartozó leányok magukat krizaricáknak nevezték. Így ez a fogalom honosult meg a bajmoki magyarság körében reájuk vonatkozóan. A *Historia Domus* szerint a bajmoki krizaricák az 1939-es évi jelentésben pénzügyítésbe kezdtek házvásárlásra, annak céljából, hogy saját épülettulajdonuk legyen. Nem volt elég pénzük házvásárlásra, ezért a költségeiket megelőlegezte az esperes plébános. Ezt követően megvették Basic Gábor hatalmas épületét, amit javítottak és tovább építettek. Végül az egész felújított épületet Hegedűs Lénárd esperes plébánosa fizette ki, ami 78 000 dinárba került. Telekkönyvezve is a bajmoki római katolikus plébániára lett. Ezután az újrakepített és kijavított épület a Bunjevaci Katolicki Prosvetni Dom (Bunjevac Katolikus Közművelődési Egyesület) nevet kapta, melytől kezdve a bunjevacok és horvátok részére megvolt a hely a gyülekezésre. A háború után az egyház vagyona az államhoz került, tehát ez az épület is államosítva lett. Az épület ma is áll a Preadovic és a Milos Obilic utcák szögletében. Ma az épület tulajdonosa a helyi Rubin Vendéglátó Ipari Vállalat.

A bajmoki Horvát Keresztes Egylet tagsága 1939 nyarán tömegesen részt vett a györgyéni templom felszentelésén, ahova a hívők fiákerrel és fogatos kocsival érkeztek. Velük ment az egyházi kórus is. A lányok és asszonyok csoportja 1940-ben az *Orleans-i szűz* színművet adták elő, melyben főleg a tekintélyes bajmoki bunjevac családok asszonyai és leányai léptek fel.

12. kép: A Bajmoki Horvát Keresztes Egylet leány- és kislánytagjai.
Középen a plébánosokkal, Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébánossal,
Kandletr Mihály és Novotny József káplánokkal.
A fotó a Danica-naptár 1940-es számából való.

A bajmoki Horvát Keresztes Legényegylet a szabadkai keresztes legények sugallatára alakult meg valamikor 1940-ben. Teljesen élvezték Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébános támogatását. Az alakuló ülésen részt vett Szabadkáról a Horvát Keresztes Legényegylet elnöke, Maro Pejic. Ő az alakuló ülésen az üdvözlő szavak után átadta a Szabadkán himzett, a bajmoki legényegylet részére készített egyleti zászlót.

A bajmoki Horvát Keresztes Legényegylet tagjai műsoros esteket és dalestet szerveztek. Volt tamburazenekaruk, szólóénekeik, mint Stpan Vojnic. Azonban további sikeres munkájukat megakadályozta a II. világháború kitörése.

A lelkes és odaadó tagok közé tartozott: Liza Vujevic Dejanovic, tanítónő, Vujevic Xaver nemes utóda; Luca Babic, Nikola Babic gazdálkodó, bajmoki bíró felesége; Stana Urbanovski Kulic, a neves Urbanovski gazdálkodó család lánya, az egyletben a fiatalok szervezője; Stana Kujundzic diáklány, a fiatalok lelkes és kedves műsorvezetője; Juca Barbaric, a megyéspüspök, főpap Lajco Budanovic unokahúga; Stana Ferenci munkáslány, a fiatalok rokonszenves személyisége.

Ezzel párhuzamosan alakult meg a Horvát Keresztes Egyletben a gyermekcsoport is. Munkájukban Lia Vujviuc Dejanovic tanítónő szorgoskodott. 1944-ben, a rendszerváltás után, megszűnt a bajmoki Horvát Keresztes Egylet tevékenysége is.

A helytörténész megjegyzése: említésre méltó, hogy az éraváltozást követően, 1944-ben sok emberben a vallásosságban való hit és az erkölcs is megbomlott. 1944. október 19. után, az orosz és partizánegységek bevonulását követően a bajmoki bunyevácok és horvátok zömmel átálltak vagy szimpatizáltak az előállt új rendszer képviselőivel és a partizánokkal, amely pedig merőben más erkölcsöt hirdetett. Így Stana Urbanovski Kulic partizántiszt lett, a bajmoki Népfelszabadító Bizottság titkára, továbbá az 1944. november 2-ai, ártatlan magyarok felett végzett atrocitások kitervelője és végrehajtója volt Bajmokon.

Luca Babic asszony, Nikola Babic gazdálkodó felesége, a bajmoki Népfelszabadító Bizottság első elnöke volt, működési ideje alatt történt a bajmoki vérengzés, amelyhez ő is segítséget nyújtott és hozzájárult. Felesége, Luca mindenben segítette és támogatta férjét.

Marko Pejic, a szabadkai katolikus legényegylet tekintélyes híve, a rendszerváltás után azonnal partizánnak állt. Amikor a partizánuralmat megszervezték, ő azonnal a rendszer vezetőségi személye lett, Bajmokra került partizánparancsnoknak. Korábban jól ismerte a bajmoki környezetet és a lakosságot is. Amikor 1944. november elején a 16–55 év közötti magyar és német férfiak részére munkaszolgálatot vezettek be, ő lett a munkaszászoló parancsnoka. Szolgálati ideje alatt két magyar ember vesztette életét. Az egyiket az ipartestület udvarában, a másikat Krivaja szélén, jeltelen sírban hantolták el.

Stana Ferenci 1943-ban csatlakozott a partizánmozgalomhoz, melyet követően végig harcolt a háborúban. Stanka Kujundzic, Marko Kujundzic lánya, az 1944. november 2-án kivégzett ártatlan áldozatok vészbírójának lánya, tudott apja ítélbírói munkájáról, egyezett is vele. A rendszerváltást követően tekintélyes ifjúsági vezető lett, majd tagja lett a SKOJ-nak (Savez Komunisticke Omladine Jugoslavije – Jugoszláv Ifjúkommunisták Szövetsége). Ezután tekintélyes és elismert pártvezető személy felesége lett. Liza Dejanovic Vujvic tanítónő nevéhez fűződik Romoda Lajos tanító likvidálása.

Bajmokon 1944 őszén megalakult az AFZ (Atifasisticki Front Zena – Nők Antifasiszta Frontja) helyi szervezete. Az asszonyokat, a krizaricákat, a Bunyevacki Domba hívták össze szervezkedés célja miatt. Erre az alkalomra eljöttek a helyi horvát és bunyevác asszonyok, a krizaricák, Szabadkáról pedig késve megérkezett az AFZ delegációja. A terembe érve az asszonyok imádkozását és rózsafüzér (krunica) mondását hallották. A szabadkai kommunista asszonyok ezt látván kérdezték: „Mit csináltok?” A válasz: „Imádkozunk és rózsafüzért mondunk! Ezt tesszük, mert a várakozásban unatkoztunk, így gyorsabban múlik az időnk.” Ezért a tettükért megrótták őket: „A jövőben ne imádkozzanak, mert ez összeegyeztethetetlen a kommunista felfogással”.

Bajmokon a katolikus hívőknek rettenetes volt a szörnyűséget látni, amely a templom bejáratának ajtajára volt kiírva: „NEMA VISE BOGA” (Nincs többé Isten), amely közvetlenül a felszabadulás utáni napokban íródott. A horvát és bunyevác hívők közül – akik zömmel egyetértettek vagy átálltak a másik, az új hatalom oldalára – senkinek sem volt merészsége követelni, hogy töröljék le a szavakat, hiszen minden bajmoki szláv lakos valamilyen formában kapcsolatban volt a felszabadítókkal. Szólhattak és tehettek volna valamit annak érdekében, hogy a pamfletet letöröljék, hiszen sokan krizárok és kizaricák voltak. A helyi papnak sem volt „kedve”, aki a helyi Népfelszabadító Bizottság tagja volt.

Ez is megtörtént Bajmokon, azonban később sokan visszatértek a gyökereikhez, a katolikus vallási erkölshöz.

A NÉMET KERESZTES EGYLET

A bajmoki Német Katolikus Egyletben is volt tagtoborzás. Így létezett Német Leány, Legény és Gyermeke Katolikus Egylet. Vajdaságban a nemzetiségi pártok közül, a trianoni békeszerződés után (1920. június 4.) minden bizonnyal a német párt alakult meg elsőnek. A hatalom engedélyezte, így jött létre a Sváb–Német Népi Szövetség kezdeményezésére már 1928-ban egy Kulturbund, amely politika-mentes volt. Nagy reményeket fűztek hozzá, azonban ezeket nem elégítette ki, így át kellett szervezni. Új plébános, Főtisztelendő Breitenbach Péter káplán érkezett a faluba, aki 1933-ban új alapokra fektette a Kulturbundot. Őt munkájában követték a következő káplánok: Hluriai András, Letch Imre, Novotny József és Kandler Mihály. Tevékenységükhöz minden támogatást megkaptak Főtisztelendő Hegedűs Lénárd esperes plébánostól.

A bajmoki Kulturbundot 1941-ben Volskbundnak alakították át formailag. Épülete a mai Mijo Mandica utcában, az óvodatanteremmel szemben volt. Később tevékenységüket áthelyezték a tágas és pompás Scheffer Anton, Toni vendéglőjébe. A későbbiek során a bajmoki Német Keresztes Egylet itt fejtette ki tevékenységét. A német keresztes egylet mindhárom csoportja tömeges volt, aktívan tevékenykedtek. A leánycsoport tagjai már 1934-ben a *Lurdi* színművel léptek fel, melyet többször meg is ismételtek. A legények sokszor egyfelvonásos színműveket mutattak be.

Kivették részüket Budjuk munkájában, igen lelkes támogatói voltak a keresztes egyletüknek. Az 1944-es éraváltozással nemcsak megszűnt munkájuk, hanem a hatalom a vidékről is elűzte őket. Az itt maradottakat pedig gyűjtőtáborokba hurcolták, amelyek: Jarek, Szekic, Gajdobra. Ezzel Bajmokon kiveszett egy szorgalmas, segítőkész, munkás, vallásos, a szomszédi viszonyokat ápoló, békés nép. A németek minden tekintetben beilleszkedtek a többnemzetiségű Bajmok életébe, melyet jól példáz, hogy megtanulták a velük együtt élő népek nyelvét, a magyart és a horvátot is, a mindennapi beszéd szintjén.

13. kép: A Német Keresztes Egylet ifjúsági színjátszó csoportja.
Készült: A Lurdi színmű bemutatása után. Fitó, Nuber Gerorg. Bajmok.
Die verlorene in der Batschka – Bajmok 1188–1944. Stuttgart. 1966. 79.

Bajmokat nagy veszteségként értre, hogy a falu felszabadulása után (1944. október 19.) a náci német katonai egységek leverését és kiűzését követően nem maradtak meg a keresztény egyletek, hiszen ezek a szervezetek vallási, művelődési vonatkozásban és az emberi kapcsolatok terén is hasznos tevékenységet folytattak.

JEGYZETEK

Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II. A Kalocsa-bácsi, csanádi, erdélyi, nagyváradai egyházmegyéek üldözött papjai.* Abaliget, 1994. 81.

Historia Domus – Háztörténet. A bajmoki Szent Péter és Pál római katolikus plébánia Háztörténete. Vezette a mindenkori plébános. Íródott latin nyelven. Lejegyezte Hegedűs Lénárd esperes plébános. Az 1939-es évi Háztörténetből. Mojzes Antal irattára.

Mojzes Antal: *A katonai közigazgatás megszervezése.* In: Munkásmozgalom Bajmokon. Monográfia sorozat I. füzet, 1984. 89–91.

Mojzes Antal: *A bajmoki németek életéből és történetéből.* Bácsországi, Vajdasági Honismereti Lapszemle, 4. évf. (1998.) 4. sz.

Mojzes Antal Janó Sándor bajmoki lakostól kapott egy levelezőlapot, amelyet Herczeg Ilona írt az esperes plébánosnak 1943. augusztus 29. keltezéssel.